

OKOLJSKA VZGOJA SKOZI OČI KULTURNE DEDIŠČINE IN OB PRIMERU DOBRE PRAKSE TRAJNOSTNEGA NAČINA ŽIVLJENJA

**Mojca Karnet,
OŠ Kajetana Koviča Radenci**

»[...] spremembe med drugim zahtevajo določene motnje, ki ljudi prepričajo, da zapustijo varnost statusa quo oziroma običajnega načina razmišljanja, vedenja ali življenja.

To terja pogum, vztrajnost in odločnost, ki po navadi izhajajo iz osebnega prepričanja, vpogledov ali preprostega občutka za to, kar je prav.«

(Izvedbeni okvir VITR za 2030)

UVOD

- Ali je vse, kar se učenci morajo naučiti v času osnovnošolskega izobraževanja, zanje resnično koristno, uporabno in potrebno?
- **Koliko vsa naučena znanja pripomorejo k njihovi želji po vseživljenjskem in trajnostnem načinu življenja, k spodbujanju h kulturi miru in nenasilja, skrbi za okolje in podnebje, h kritičnemu razmišljanju, k trajnostnim vrednotam in h krepitvi aktivnega državljanstva?**
- Bomo upoštevali Unescov dokument Kažipot VITR za 2030 (Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj), ki močno poudarja vlogo vzgoje in izobraževanja pri uresničevanju 17-ih ciljev trajnostnega razvoja?

TEORETIČNA IZHODIŠČA

unesco
Slovenska nacionalna komisija

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj

Kažipot

#VTRza2030

Izobraževanje 2030

VITR za 2030

Unescov dokument VITR za 2030 bo zagotovo prispeval k temu, da se kakovost izobraževanja preneha osredotočati izključno na dostopnost in kakovost, ki se merita predvsem v smislu učnih dosežkov, ampak bo ta več pozornosti namenila učnim vsebinam in njihovemu prispevku k trajnosti ljudi in planeta

(Dokument VITR za 2030: Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj, 2022)

CTR – CILJI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA, POVEZANI Z IZOBRAŽEVANJEM

- poudarjanje kakovosti učnih vsebin ter njihovega prispevka k preživetju in blaginji človeštva (**4. CTR: Kakovostno izobraževanje**)
- preobrazba proizvodnje in kultura potrošništva (**12. CTR: Odgovorna poraba in proizvodnja**)
- boj proti podnebnim spremembam z izboljšanjem vzgoje in izobraževanja, s krepitvijo ozaveščenosti ter zmožnosti posameznikov in institucij (**13. CTR: Podnebni ukrepi**)
- zagotavljanje psihološke in fizične odpornosti ter dobrega počutja (**3. CTR: Zdravje in dobro počutje**)

(Dokument VITR za 2030: Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj, 2022)

PROBLEM

- kopičenje plastičnih odpadkov
- naš višji oziroma boljši življenjski standard, naše neznanje in pogosta brezbržnost prinašajo večjo potrošnjo plastike in večjo porabo plastičnih izdelkov

Plastični odpadki v naših oceanih so tveganje za okolje.
Vir: Images/Evropska unija-EP.

Plastenka plava v Jadranskem morju v bližini otoka Mljet.

Vir: Antonio Bronic/Reuters.

Jadransko morje je eno od najbolj onesnaženih na svetu.

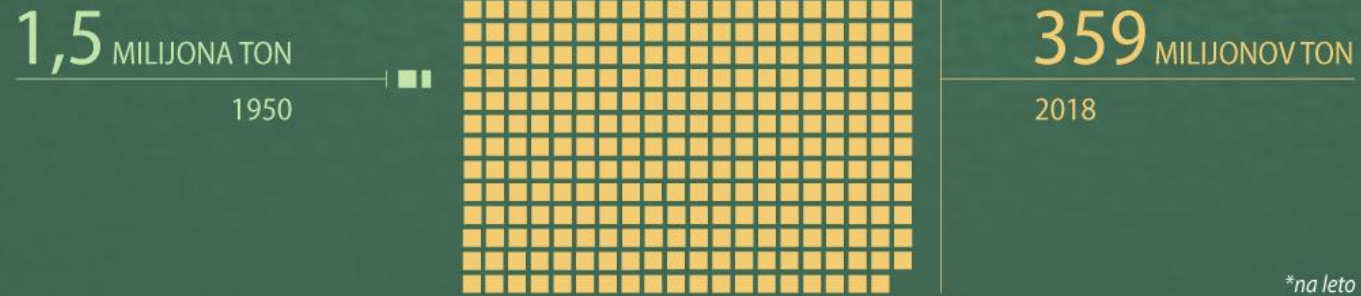

Ribiči lovijo v onesnaženih vodah, napolnjenih s plastičnimi odpadki v Bandar Lampungu, Indonezija.

Vir slike: VOA.

PLASTIČNI ODPADKI IN RECIKLIRANJE V EVROPI

SVETOVNA PROIZVODNJA PLASTIKE*

Vir: Evropska komisija.

V DRŽAVAH EU

PROIZVODNJA PO VRSTAH PLASTIKE

RAVNANJE S PLASTIČNIMI ODPADKI

42,6 %
Pridobivanje energije

24,9 %
Deponiranje

32,5 %
Recikliranje

Vir: Evropska komisija.

NAMEN

- **usposobiti mlade za globlje razumevanje problemov v okolju**
- **v njih vzbuditi pristno odgovornost do naravne in kulturne dediščine ter iskreno skrb za okolje**
- **pri učencih razvijati »okoljsko in trajnostno pismenost«, ki naj bi jo glede na vedno večje okoljske probleme našega planeta pridobili vsi državljani, tudi otroci in mladostniki**
- **spodbujanje k aktivnemu delovanju in spremembi življenjskega sloga učencev, njihovih staršev in zaposlenih**

CILJI PROJEKTNIH AKTIVNOSTI

- pridobitev znanja in veščin, kako lahko sami aktivno vplivajo in poskrbijo za bolj čist planet in lastno zdravje
- usposobljenost za zavzeto in odgovorno odločanje in ravnanje za trajnostni razvoj, ki bo omogočil ohranitev našega planeta in blaginjo tudi naslednjim rodovom ter vsem zagotovil sonaravni način življenja
- usmerjanje k aktivnejšemu delovanju ter spodbujanje učencev in njihovih staršev ter zaposlenih na šoli, da bi spremenili življenjski slog in ponotranjili trajnostne vrednote

Metode in načini dela

- kakovostna motivacija učencev
- delo s tiskanimi in z digitalnimi viri
- izbira prilagojenih načinov in oblik dela, ki vsem učencem omogoča, da se lahko sproščeno izražajo in izkoristijo ter razvijajo svoje potenciale (individualno delo, delo v dvojicah in skupinah)
- razvijanje kakovostnih medsebojnih odnosov in dobre klime v skupini
- sodelovalno, ustvarjalno, problemsko in raziskovalno učenje
- izkušteno učenje (kuhanje domačega praška)

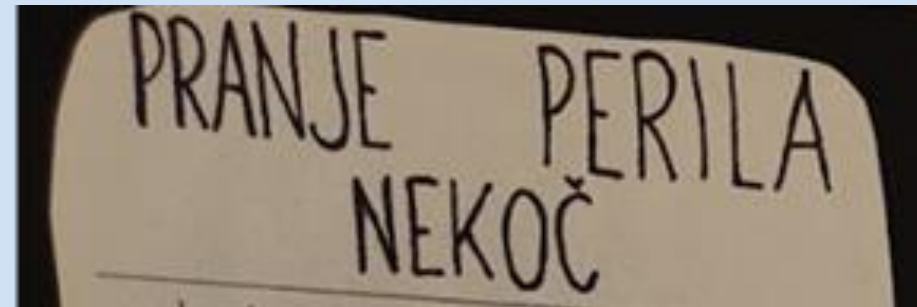
»Kulturna dediščina – „Življenje naših babic in praprababic« – »Pranje perila nekoč in danes«)

Obešanje perila avtoričine prababice Terezije. Ob njej stoji avtoričina babica Ana Ajlec (roj. 1932). Selišči, Sveti Jurij ob Ščavnici, ok. I. 1937. Osebni arhiv Ane Ajlec.

Cilji pri poučevanju kulturne dediščine

- vzpodbujanje zanimanja za spoznavanje, varovanje, spoštovanje in odgovorno ohranjanje kulturne dediščine
- razumevanje odnosa med preteklostjo in sedanostjo ter povezave s trajnostnim razvojem in kvaliteto življenja
- spoznanje, da je dediščina velik del našega življenja
- krepitev spoznanja, da so številna sporočila in vrednote kulturne dediščine temelji bodočega trajnostnega in sonaravnega razvoja
- izoblikovanje zavedanja, da človek kulturno dediščino ustvarja tudi v sedanosti

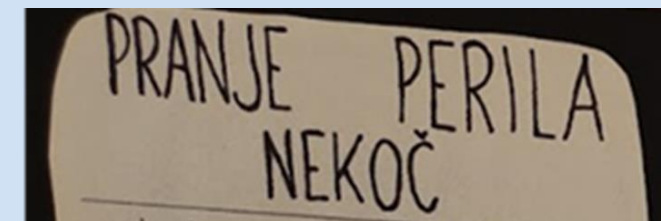

(Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije: Kulturna dediščina – zgodbe preteklosti, temelj naše prihodnosti, 2021)

1. PROJEKT: »Kulturna dediščina – življenje naših babic in praprababic« – »Pranje perila nekoč«

VSEBINE:

- *Pranje perila nekoč*
- *Pranje tako ali drugače, vse na roko*
- *Poklicne perice*
- *Skrbi in težave peric*
- *Milo za pranje perila – nekoč*
- *Pralni stroj postane nepogrešljiv pripomoček*

(Vir: Kamra: Digitalizirana kulturna dediščina Slovenije, 2022)

2. PROJEKT: »Pralni prašek izdelam sam, za okolje skrbim vsak dan.«

VSEBINE:

- *Primerjava pranja perila nekoč in danes*
- *Vpliv pralnih praškov na okolje in naše zdravje*
- *Izdelava domačega tekočega pralnega praška*
- *Onesnaževanje planeta s plastičnimi odpadki, ravnanje z njimi v Evropi in njihovo recikliranje*

Izvedene aktivnosti z učenci 6. razreda

Učenci so v skupinah ali dvojicah:

- zbirali podatke o pranju perila nekoč (iskali informacije na portalu Kamra – Digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin)
- pregledovali besedne in slikovne vire v tiskani in digitalni obliki, si izpisovali bistvene podatke, pisali povzetke in razvrščali fotografije ter izdelovali plakate
- razpravljali, analizirali in kritično razmišljali v skupinah
- se v domačem okolju o tej temi pogovarjali s (starimi) starši, zbirali stare fotografije o pranju perila

Sodelovalno učenje in skupinsko raziskovanje.

PRANJE PERILA NEKOČ

- od druge polovice 19. stoletja do 70 let 20. stoletja,
- gospodinjstva opravila,
- čistoča oblačil,
- nekoč veljalo zamudno, težavno, žensko opravilo,
- perilo moralo biti oprano ne glede na letni čas, dež, sneg, mróz.

KULTURNA DEDIŠČINA NAŠIH BABIC in PRABABIC

PRANJE TAKO ALI DRUGAČE, VSE NA ROKO, BOG SE USMILI!

- za to je bilo zadolžena vsaj ena ženska
- v delo vključevali tudi otroke, redko moške
- gospodinjstva so za svoje družine prale 4 x teden
- danci za pranje nasadili pelki in sobote
- razvrstile so oblačila po barvi, stopinji umazanosti in velikosti
- po sortiranju namakanje v velikih lesenih zebrih
- trajanje odvisno od umazanosti
- drugi dan so zenke perilo drugje ob leseno desko (npr. lovor, rjavilo)
- pelke z vročo vodo, ki je vsebovala lesni pepel
- sčasoma je postopek pranja postal nekakšno kužni zamet
- uporabe kuhar za prekuhanje
- v kolih paše bala perilo, umazanija bolj odstranil
- lesni pepel
- kuhale so ga najmanj 20 minut
- pranje je sledilo sprijanje perila v mlakah in potokih ali ob studenčih
- peščini je bilo to težje, ker jih je močno zabalo v nate
- sprijanje je sledilo sušenje perila.

POKLICNE PERICE

- poklicno pranje perila je ena najstarejših domačih uslužbnosti obiti
- vsaka perica je imela svoje naročnike: podjacija, gostilne in bolnišnice
- v pranje so v glavnem jemale belo perilo
- zaradi velike količine perila je njihovo delo potekalo vsi dni
- prvi dan, običajno je bil to ponedeljek, so ženske pri gibančkih pobrale perilo, ga ustrezno označile
- temu je sledilo namakanje perila,
- običajno čez noč
- drugi dan je sledilo kuhanje-žetanje perila
- prostor za žetko - v žni kuhinji (kotel in prostor za žetko - v žni kuhinji (kotel in prostor za žetko - v žni kuhinji (kotel in prostor za žetko
- žetri so držali 12-18 škafur vode
- čez perilo pranje s širo rjake ali pri šreda
- lesni pepel
- zavrela so in eno mdo ali sod
- mešarica perilo približno petna

SKRBI IN TEŽAVE PERIC

- mokrota
- nojnije je bila pozimi
- otprti, prvi prezelo telo in reumatizni ud
- če so zbolele so redko šle k zdravniku
- dolgovala in prenašale so perilo v škafih
- lah ko so si privoščile le malo prazničnih dni (praznik, ki je bil pri njih splošno je bil božič saj na ta dan perilo ni smelo viti seti) odtuhnilo so si na planjavah (črna), ko je bilo prepovedano vsakršno delo z ognjem torej tudi žetanje in likanje perila.

MILO ZA PRANJE PERILA

- so ženske izdelovale doma, in sicer iz živalskega lga vseboval je lahko tudi nekaj kosti), lesnega pepela in lužnega kamna (langestajn, tudi lagenstajr gre za natrijev hidroksid, ki raztaplja maščobe, na koži pa lahko povzroča hude opekline, slednjega so kupile v lekarni, dodajale so ga zato, da je bilo milo bolj gladko.
- milo so kuhale kar v svirjskem kotlu, kuhanega so nalile v lesene modele in pustile so ga, da se strdi, narezale so ga razrezale na manjše kocke, tako izdelano milo je bilo sivega barve in neprijetnega vonja, da bi ga odišavile, so mu včasih dodale velišča.

PRALNI STROJ POSTANE NEPOG-REŠLJIV PRIPOMOČEK

- Sprva so ga uporabljali v meščanskih domovih, kasneje pa tudi na podeželju.
- poklic peric in pralni dan sta počasi postala le spomin.
- za enega prvih električnih pralnih strojev velja stroj znani Thor
- (Hurley Machine Company v Chicago)
- podjetje Goran je iz Velenja je prve avtomatske pralne stroje začelo izdelovati leta 1964 in tako postalo prvi posodnik pralnih strojev v takratni Jugoslaviji.
- (za napredek gospodinjstev na podeželju so prodajali in okrajni zavodi organizirali tečaj pranja z mehanskim strojem.)

Izdelki učencev – »Pranje perila nekoč«

2. INOVATIVNI PROJEKT:

»Pralni prašek izdelam sam, za okolje skrbim vsak dan.«

VSEBINE:

- *Primerjava pranja perila nekoč in danes*
- *Vpliv pralnih praškov na okolje in naše zdravje*
- *Izdelava domačega tekočega pralnega praška*
- *Onesnaževanje planeta s plastičnimi odpadki, ravnanje z njimi v Evropi in njihovo recikliranje*

Cilji okoljske vzgoje

- **razvijajo osnovna stališča in vrednote (spoštovanje naravne in kulturne dediščine, obzirnost, varčnost, solidarnost), potrebne za varovanje in izboljšanje (svojega neposrednega in širšega) okolja ter za njegovo ohranjanje prihodnjim rodovom**
- **spoznajo, da je večina okoljskih problemov posledica človekovih posegov v naravne procese**
- **razumejo prepletenost vidikov (ekoloških, tehniških, ekonomskih, družbenih, psiholoških ...) pri nastanku, zaostrovanju in reševanju okoljskih problemov**
- **poznajo in povežejo najpomembnejše podatke o stanju okolja v domačem okolju, v Sloveniji in svetu ter trende na tem področju**

- razumejo povezanost in soodvisnost med zdravjem in dobrobitjo ljudi ter varovanja okolja oziroma planeta
- se naučijo kritično razmišljati, tehtati različne poglede, upoštevati argumente več strani in predlagati rešitve
- se zavedajo pomena spremembe življenjskega sloga in skupnih (šolskih in krajevnih) akcij pri reševanju okoljskih problemov
- razvijajo iniciativnost, samostojnost in zmožnost za akcije, ki izboljšujejo okolje ter uveljavljajo trajnostni (sonaravni) način življenja

(Učni načrt za zbirni predmet
Okoljska vzgoja, 2004)

Izvedene aktivnosti z učenci 6. in 7. razreda

Učenci so v skupinah ali dvojicah:

- si ogledali izobraževalno-dokumentarne oddaje na temo plastika in odpadki na portalu RTV SLO (Cena plastike, Inter-Rives: Plastika v morju ...)
- sodelovali v razpravi in pogovoru
- prebirali besedne, slikovne in digitalne vire, si izpisovali bistvene podatke, delali osnutke, razvrščali fotografije, izdelovali plakate o plastiki in pripravi domačega pralnega praška
- iskali recepte za pripravo domačega detergenta in ga skuhalo v šoli in doma

Izvedene aktivnosti z učenci 6. in 7. razreda

Učenci so v skupinah ali dvojicah:

- izračunali letno porabo plastičnih posod na gospodinjstvo in glede na vsa gospodinjstva v Sloveniji
- izračunali, koliko lahko eno gospodinjstvo privarčuje, če ne kupuje kupljenih (najcenejših/najdražjih) detergentov;
- sodelovali pri pripravi razstave v Eko kotičku na šoli

SESTAVINE KORISTI ZA TELO

- 2l vode, lonec, kuhališča
- 100g maršješkega mila obvezno naribanega
- 1 žlica sode bikarbhone (tekoče ali suhe)
- 10 kapljic eteričnegaolja sivke

Me vsebuje sestavin, ki povečajo dermisa in so nevarne. Ne vsebuje umetnih dišav in drugih kemikalij, zato so varnejše za telo. Takšna gorila in znanja hitro.

SIVČEK pralni detergent

DOMAČI DETERGENT ZA PERILO
SIVA - GENJI MED ČISTILI!

V prazno posodo tekočega detergenta za pranje perila nalijemo mila, 2l vode in naribano sodo bikarbono. Dodamo sivkino eterično olje.

PRIPOMOČKI

- soda bikarbona
- sivka (eterično olje)
- milo (trdo)
- posoda (prazna embalaža za tekoč pralni prašek)
- lonec (ti ali klobučki lonec)
- stara kubilica
- strgalka

KORISTI ZA OKOLJE

- detergent iz samih naravnih sestavin
- brezčasen vonj po neskončnih cvetličih travnikih in poletju
- ne smemo ga uporabljati za oblačila iz svile in volne, saj ti dve naravni vlakni ne preneseta ene od njegovih sestavin, sode bikarbhone

maž plastike in embalaže
hitra izdelava
pranje perila

Izdelki učencev

NEJČ TIM DANES

KULTURNA DEDIŠČINA MOJEGA KRAJA - PRANJE PERILA NEKOČ

NE KOČ

5L DASH

2,5L

POTEM

PREJ

TEJČ PRAŠEK

SIVČEK pralni detergent

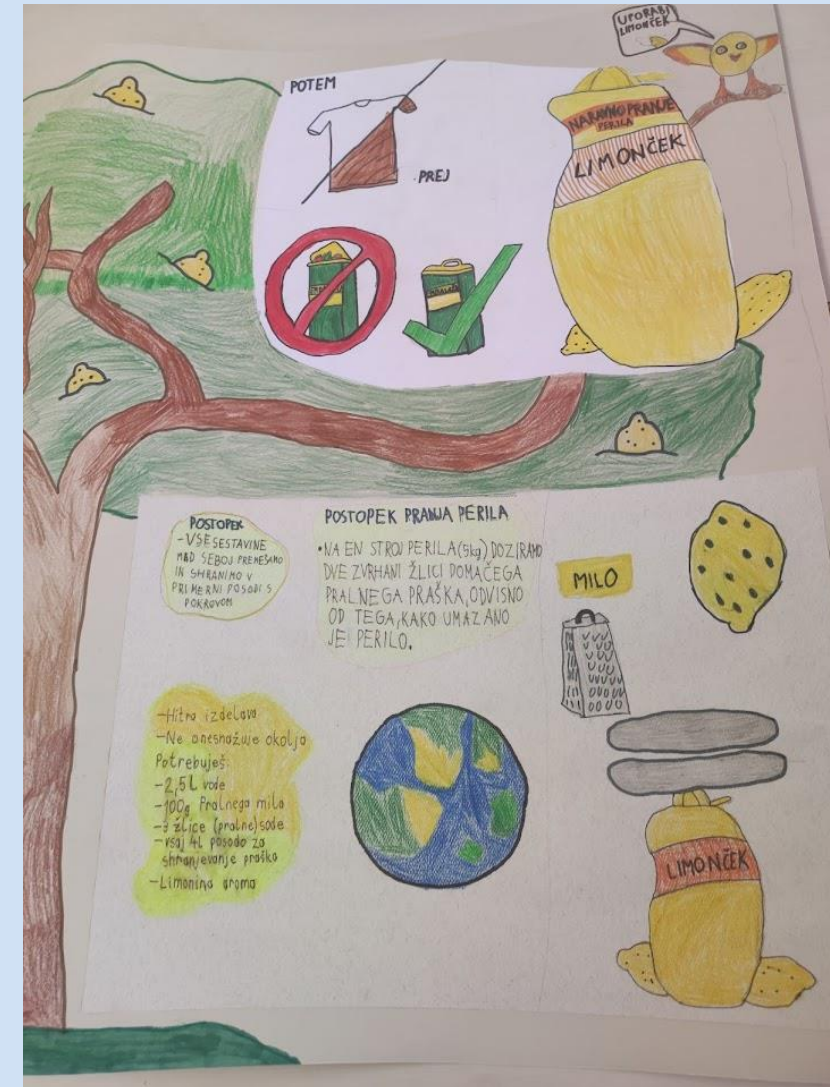
MIL

5L

2,5L

5L

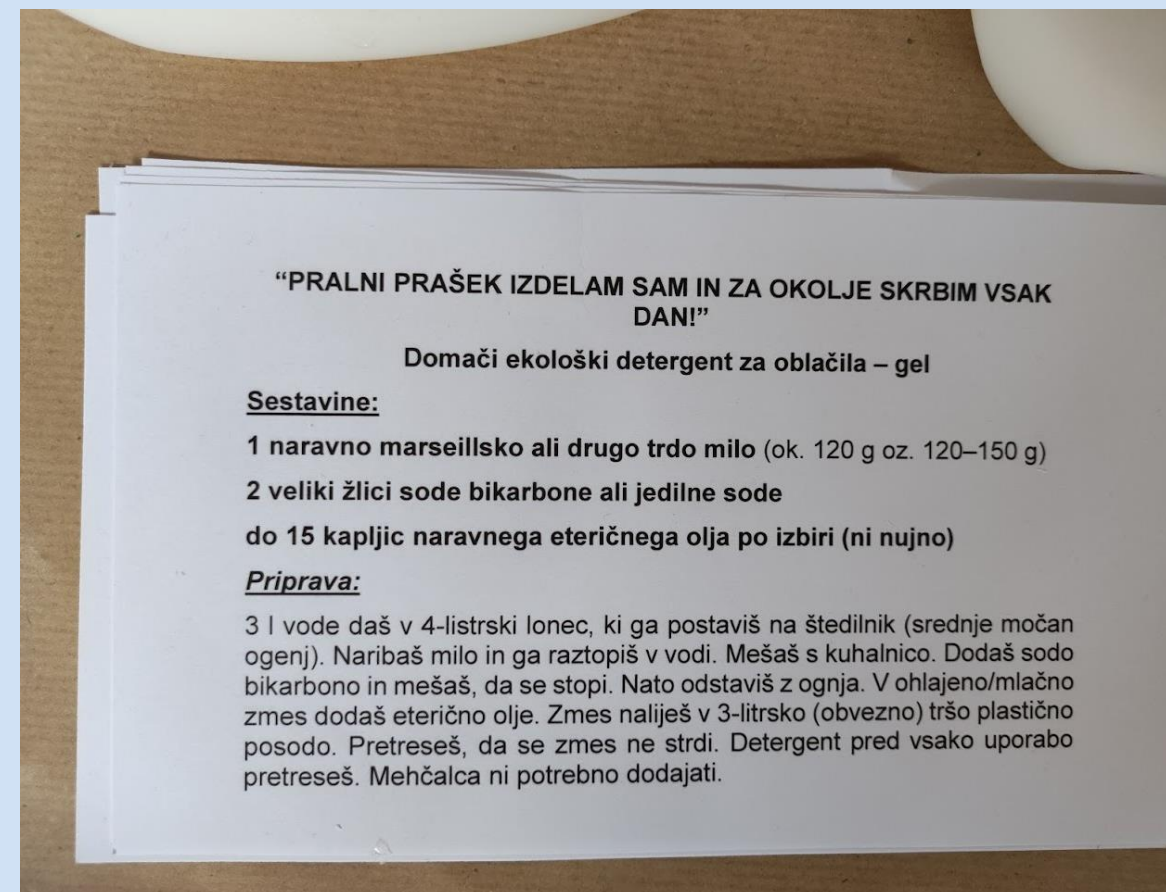
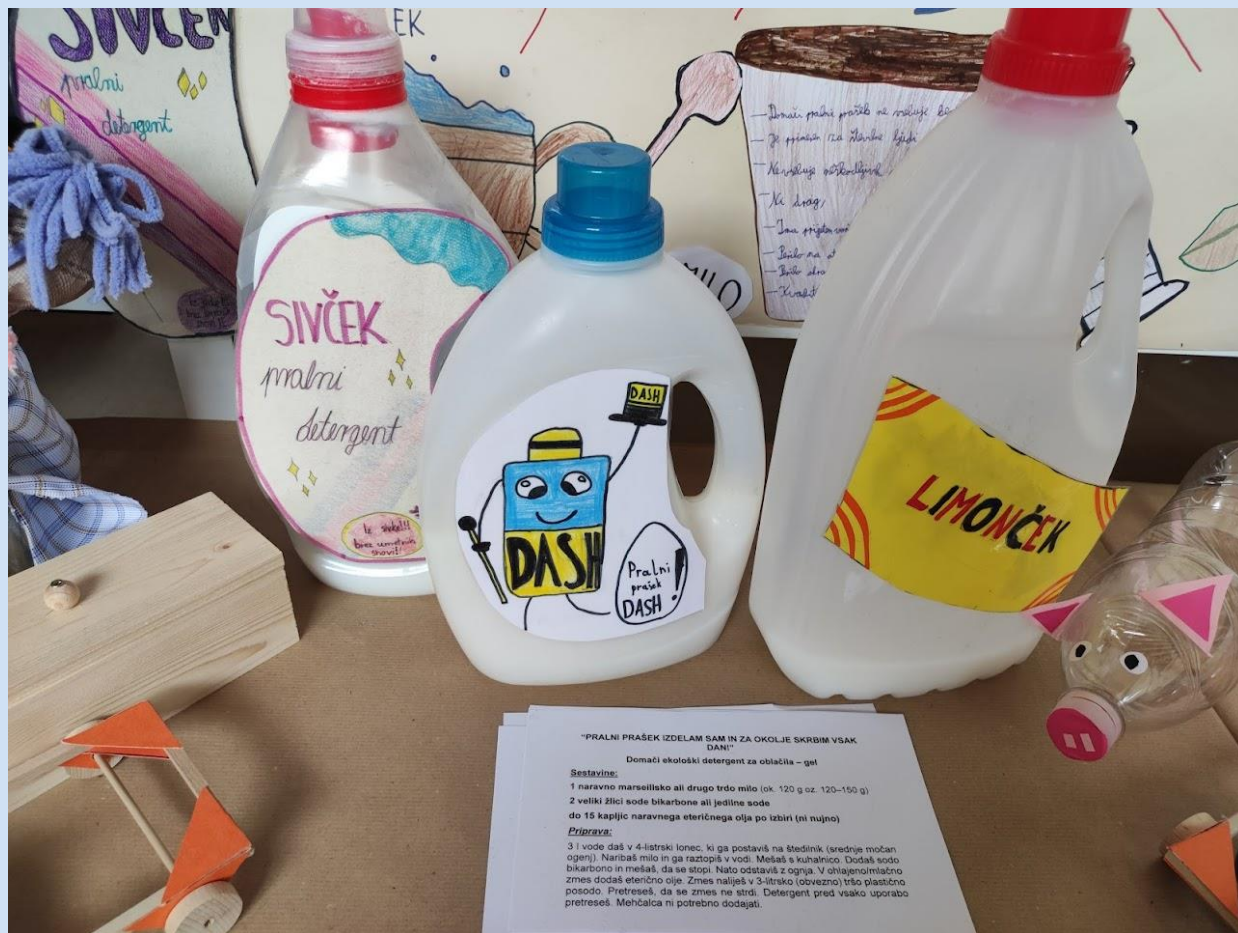
2,5L

KUHANJE EKOLOŠKEGA PRALNEGA PRAŠKA

EKOLOŠKI PRALNI PRAŠEK V ODPADNIH PLASTIČNIH POSODAH IN RECEPT ZA DETERGENT V EKO KOTIČKU

Izdelki učencev

GLAVNI RAZLOGI ZA ONESNAŽEVANJE S PLASTIČNIMI ODPADKI

- hitra gospodarska rast
- višji oziroma boljši življenjski standardi ki prinese večjo potrošnjo plastike in večjo porabo plastičnih izdelkov
- ne odgovoren odnos s plastiko

TIPI PLASTIKE:

- PET (Plastenke in plastična embalaža za shranjevanje pijač)
- HDPE (Plastenke za tekočine v neprehrabni proizvodnji)
- FOLIE (Barne in brezbarne folije)
- ABS (Izdelki z večjo trdnostjo in obstojnostjo na zunanji strani)

PLASTIKA - VSE OKOLI NAJ

PLASTIKA VSEPOVSOD OKOLI NAS
Proizvodi iz plastike:

- plastične mreže
- plastenke
- avtomobilski deli
- otroške igranje
- ponovno kuhinjski pripomočki
- pisala...

NAJVEČJI PROIZVAJALCI PLASTIKE:

- Kitajska (26%)
- Nemčija (12%)
- Indonezija,
- Filipini,
- Tajsko,
- Vietnam,
- ...

PLASTIKA, VELIK OKOLJSKI PROBLEM

REKICLIRANJE

Plastika je zelo slabo razgradljiva. Ker 98% plastike ne recikliramo. Reciklacija odpadne plastike pripomore k zmanjšanju onesnaževanja okolja.

PLASTIKO

Četudi se smatramo za plastiko. B ton plastike konča v oceanu. Menijo čisti oceanji plastike so škodljivi in zaradi tega umrlo nekatero 50.000 ptice izumrlo 10% živalih svet. In v svojem prebivalstvu frakci odpadne plastike.

ZAČISTO

Leta 1950 je poraba plastike začela narasti. Leta 2010 imamo 100 milijard plastičnih odpadkov. Evropa je vodilna v prometu reciklirane. Žal je reciklirano le 33% plastike.

OKOLJE

PLASTIČNI ODPADKI:

Ker polovico plastike, ki jo z lastno zbranim odpadkom namenimo recikliranju, izvozimo v države izven EU.

ODSTOTKI PLASTIČNE EMBALAŽE IN REKICLIRANJA:

V sklopu zelenega dogajala bi se do leta 2020 recikliralo 80% plastične embalaže.

RAVNANJE S PLASTIČNIMI ODPADKI V EVROPI

REKICLIRANJE V EVROPI:

Majhen delež plastike v EU povzema velika količina za okolje škodljive odpadke. Čeprav je dejstvo, da le 10% plastične embalaže odnese in recikliramo za no. izdelki pri uporabi.

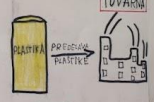

ZGODOVINA PLASTIKE V ZADNJIH DESETLETJIH:

V zadnjih desetletjih se je proizvodnja plastike zelo povečala. Leta 1950 do leta 2018 se je proizvodnja plastike povečala kar za 207,5 milijard ton. V prvi polovici leta 2020 je proizvodnja zrasla za 10% oziroma se je v drugi polovici leta zmanjšala.

UKREPI IZ EU:

Ukrepi, s katerimi želimo povečati količino odpadkov za recikliranje plastike. Ukrepi, s katerimi želimo zmanjšati količino odpadkov, ki jih ne moremo reciklirati.

ODLOČITEV IZ EU:

EU je sprejela nekatere ukrepe za zmanjšanje količine odpadkov, ki jih ne moremo reciklirati.

MAJ, 2018: Predlog za zmanjšanje količine odpadkov v maju (pripravi proizvodnje) dveh vrst plastične embalaže za enkratno uporabo.

PLASTIČNI ODPADKI IN REKICLIRANJE V EVROPI

RAVNANJE S PLASTIČNIMI ODPADKI

1,5 MILIARDE 1950

359 MILIARDE 2018

SVETOVNA PROIZVEDNJA PLASTIKE

42.6% PRODUKCIJE ENERGIJE

24.9% DEPARITRANJE

32.5% REKICLIRANJE

PROIZVEDNJA PO VRSTAH PLASTIKE

39.9% EMBALAŽA

43.8% GRABENOSTI

9.3% AVIOINDUSTRIJA

6.2% ELEKTROVNA IN ELEKTROVNA OBRAMBA

3.4% KMETIŠTVO

4.1% GOSPODARSTVO, PROJEKTI, SPORT

16.2% DRUGO

ZANIMIVA DEJSTVA O PLASTIKI:

- Plastična odpadka 150 milijard
- 40 milijard plastičnih odpadkov vsako leto, da se reciklirajo
- 10 milijard plastičnih odpadkov vsako leto, da se reciklirajo
- največji svetovni proizvajalec plastike je Kitajska

ZAKLJUČEK, SPOZNANJA

- izredna zavzetost in motiviranost učencev za delo, okoljske probleme in varovanje okolja ter naravne in kulturne dediščine
- iskreno zanimanje in zavzetost učencev za delo zaradi uporabe aktivnih oblik učenja in različnih pristopov (tudi prek izkušenjskega učenja)
- možnost samostojne izdelave ekološkega pralnega praška
- spoznanje, da lahko perilo operemo na podoben način (poceni in z naravnejšimi sestavinami), kot so ga nekoč oprale naše babice, ter zaživimo na bolj trajnostni način kot naši predniki
- zavedanje o nujnosti sprememb naših potrošniških navad

ZAKLJUČEK, SPOZNANJA

- konkreten vpliv na zmanjšanje plastičnih odpadkov v našem gospodinjstvu, manjšo proizvodnjo in porabo plastične embalaže (kupljenih pralnih praškov) ter na lastno zdravje
- zavedanje učencev o odgovornosti do sebe, drugih in okolja ter zavest o aktivnem in globalnem državljanstvu
- ozaveščenost, da je problem plastičnih odpadkov globalni problem
- okoljska vzgoja – obvezen predmet v naših šolah
- podajanje novih, inovativnih predlogov za rešitev okoljskih problemov
- želja po novih akcijah, ki izboljšujejo okolje in uveljavljajo trajnostni (sonaravni) način življenja ter zdrav življenjski slog